

Reformismen – realitet og ideologi

Om nogle aspekter ved arbejderklassens vanskelige måde at eksistere på i kapitalismen og med sig selv*

Ursula Schmiederer

I.

De mange tvistigheder og kontroverser i arbejderbevægelsen har frembragt et tilsvarende antal etiketter, mest i form af 'ismer'. Enten er disse etiketter stivnede til positivt ladede begreber eller til skældsord. Entydigt negativt ladet er ordet 'reformisme': Under denne overskrift falder alt, hvad der ikke har med 'revolution' at gøre. Først for ganske nylig er opmærksomheden blevet rettet mod det frelste grundlag for mange venstregrupper. Et grundlag hvor ud fra »lysets kompromisløse kamp mod det dunkle, det godes kamp mod det onde« er blevet udkæmpet, og hvor disse gruppers »propaganda og agitation« formuleres »i ubønhørlige modsætninger: for-imod, høj-lav,« men hvor negationen, mod..., ned..., ... kamp, færdig med..., bort med ... osv. fremtræder med langt den kraftigste accentuering.«¹ Svarende hertil bliver der tilordnet, sammenlagt, fastlagt, udskilt og udgrænset. Det komplicerede bliver reduceret til enkel klarhed og det modsætningsfyldte til simple skældsord.

En tilsvarende tradition findes imidlertid også i arbejderbevægelsens bredere strømninger. Eksempelvis bliver den berømte revisionismestrid i Socialdemokratiet mod slutningen af det sidste århundrede endnu i dag diskuteret som en teoristrid inden for Socialdemokratiet, hvor forskellige 'positioner' hårdt tørner mod hinanden. Svarende hertil bliver man stadig opfordret til at tage stilling, hvorved der for det meste anvendes »en mærkværdig skolastisk overbygningssag-

* Oversat fra Jahrbuch Arbeiterbewegung, Band 6: Grenzen gewerkschaftlicher Politik; Frankfurt 1979 af Jan Kirstein.

1. Matthis Dienstag, Provinz aus dem Kopf, i: Autonomie oder Getto? Udgivet af Wolfgang Kraushaar, Frankfurt/M. 1978, s. 152f.

tig fremgangsmåde«². Faktisk er det reglen, at ‘sande’ og ‘falske’ teorier afvejes mod hinanden – og alt efter standpunkt tages af bordet.

Revisionismen konfronteres med centrismen, denne igen med luxemburgismen, der på sin side igen måles med leninismen – og altsammen endelig med den ‘sande’ marxisme.

Ikke med urette har Sartre ment, at det som man kalder ‘revisionisme’ enten må være en selvfølgelighed eller en absurditet: »Enten ændrer, reviderer en levende teori sig selv, eller også er den ingen teori mere, men er blevet til ideologi. Og ideologier må man destruere, ikke revidere.«³

Man må være enig med Tronti, når han siger, at de gængse heroiske forestillinger »om de arbejdere, der *som sådanne* kæmper for socialismen«, arbejdere der så at sige er revolutionære af natur, handler om »et eventyr fra det 19.ende århundrede«.⁴ ‘Reformisme’ er langt snarere det normale, reformistisk tænkning er den normale arbejderbevidsthed. Hermed er ‘reformisme’ ikke længere et teoretisk eller et moralsk problem, men en realitet hos arbejderklassen: Den er *proletariatets eksistensmåde i kapitalismen*.

‘Revisionismen’ kan betegnes som reformismens ideologi. Den har derfor heller intet med klerikal voldførelse at skaffe. Med forførelsesteorier der så at sige bevidst sættes ind for at forvirre proletariatet. Revisionisme er altså intet klasseforræderi, men er et udtryk for og et teoretisk begreb om en realitet ved arbejderbevægelsen. Endelig er den heller ingen – skønt også en bedrøvelig – periode i arbejderbevægelsens historie. Den er et stadig aktuelt problem. Reformismen dukker op som realitet ved enhver beskæftigelse med fagforeningernes rolle og funktion i det kapitalistiske samfund. Men også i sammenhæng med f.eks. ‘eurokommunismen’ aktualiseres spørgsmål, der med historiske konsekvenser dukkede op i det tyske socialdemokratis store revisionismedebat, og beskæftigede de partiintellektuelle.

II.

Revisionismens centrale punkt er, at den ikke ser kapitalforholdet som samfundsmæssigt, som indlejret i produktionen af merværdi, men begriber det som et

2. Johannes Agnoli, Rosa Luxemburg heute, i: Claudio Pozzoli (Udg.), Rosa Luxemburg oder Die Bestimmung des Sozialismus, Frankfurt/M. 1974, s. 274.

3. Claudio Pozzoli, Rosa Luxemburg als Marxist, i: a.a.O., s. 14.

4. Mario Tronti, Extremismus und Reformismus, Berlin (V), 1971, s. 77; Fremhævet af mig.

udvekslings- og fordelingsforhold.⁵ Produktionsområdet bliver afsondret og indskrænket til den materielle produktion, isoleret som den »*økonomiske sfære*«. ⁶ Samfundsmæssige udvekslingsforhold, også mellem menneskelige relationer bliver ikke set i sammenhæng med produktionens karakter. Hermed er dét centrale punkt i den marxiske teori sat ud af kraft. Nemlig at løsningen af det kapitalistiske samfunds gåde må søges i lønarbejdets karakter. Det bliver derfor umuligt for revisionismen, at begribe det 'under', at arbejde ikke er menneskets udtryk, men at mennesket er udtryk for arbejdet,⁷ er bærer af varen arbejdskraft – og at den fordrejede verden ligger heri, i mystifikationen og fetishkarakteren ved de samfundsmæssige forhold. Arbejdets produktivkraft bliver til 'kapitalens produktivitet'. Det fra sig selv fremmedgjorte arbejde skaber den samfundsmæssige rigdom, en rigdom der fremstår som kapitalens rigdom. Med »tilegnelsen af menneskenes subjektivitet«⁸ bliver lønarbejdernes samlede forkrøblingssammenhæng cementeret.

Hvis sammenhængen mellem merværdi og kapitalistisk produktion forbliver ubegrebet, så bliver – som i revisionismen – »merværdiens oprindelse« fjernet »fra produktionssfæren og forlagt til cirkulationen og udvekslingen, som om merværdien skulle opstå af en afvigelse fra den *afbalancerede retfærdighed*«. ⁹ Kort sagt: Ødelæggelsen af den lighed i værdi der afhænger af udvekslingsloven bliver til udbytningens årsag. Herved forskydes klassekampens begrundelse. »Man tvinges til (...) at denaturere lønarbejdere og kapitalister og overføre dem til cirkulationen, for at få dem til at fremstå som frie, lige og uafhængige varebesiddere.«¹⁰ Det drejer sig om en overførsel til det juridisk-politiske område. Som retsligt set lige personer og som privatejendomsindehavere (af kapital og arbejde) er kontraktforholdet muliggjort. Lønarbejderen er fri til at sælge sin arbejdskraft eller lade være. Hermed er vejen åben for forestillinger om at den afbalancerede retfærdighed kan blive opretholdt via retsligt-politiske forholdsregler, at uretfærdigheden i 'økonomien' lader sig overvinde gennem 'politikken'. Her bliver reformismen til strategi. Nu drejer det sig ikke længere om at afskaffe lønslaveriet eller om gennembrydelsen af fremmedgørelsessammenhængen. Det

5. Sammenlign herudover og i det følgende Lucio Coletti, Bernstein und der Marxismus der Zweiten Internationale, Frankfurt/M. 1971.

6. Ebenda, s. 28.

7. Sammenlign ebenda, s. 50f.

8. Ebenda, s. 33.

9. Ebenda, s. 59.

10. Enzo Modugno, Arbeiterautonomie und Partei, i: Jahrbuch Arbeiterbewegung, Bd. 3, Die Linke in der Sozialdemokratie, udgivet af Claudio Pozzoli, Frankfurt/M. 1975, s. 298.

drejer sig derimod om en »større eller mindre udbytning«, om »overvindelsen af de kapitalistiske vildskud og ikke om selve kapitalismen«. ¹¹

Rosa Luxemburg mener, at Bernstein »overfører spørgsmålet om socialismen fra produktionens område til formueforholdene, fra forholdet mellem kapital og arbejde til forholdet mellem rig og fattig«. ¹² Det er ikke fattigdom men derimod afhængighed, der ligger i den kapitalistiske udbytnings væsen; »den kapitalistiske tilegnelse er ikke udelukkende og i første omgang tilegnelse af ting, men er tillige tilegnelse af subjektivitet, eller af den egentlige arbejdsenergi som en enhed af menneskenes fysiske og intellektuelle færdigheder«. ¹³

III.

Som nævnt er den klassiske revisionismestrid ikke et enkeltstående fænomen. Den bevarer sin stadige aktualitet i mange nye forklædninger derved, at den – omend fordrejet – inkorporerer et stykke af arbejderklassens virkelighed. I denne virkelighed er 'kapital' og 'arbejde' henvist til hinanden. Begge siders interesser forholder sig grundlæggende antagonistisk til hinanden. I det virkelige liv må arbejderklassens interesser dog også være 'systemimmanent'. Her og nu må der forsvares og kæmpes. Klassens samfundsmæssige reproduktionsniveau, en 'rimelig levestandard' må uafslædigt fravristes kapitalen; betingelserne for salget og opretholdelsen af arbejdskraften er et spørgsmål om klassekamp.

Det hører således til arbejderklassens direkte interesser, at se de røveriske og bedrageriske metoder, som er enkeltkapitalen kærester, blive underkastet regulerede forhold, altså blive til en ærlig ækvivalent vareudveksling: 'retfærdig' løn for ydet arbejde, en 'anstændig' pris for købt arbejde, gældende overenskomstforhold f.eks. som lønaftaler. Lønkampen som kamp om byttebetingelserne, og som fordelingskamp retter sig ikke mod andet end en halvvejs menneskeværdig tilværelse inden for dette samfund. Denne kamp forbliver også inden for de forestillingsrammer, ifølge hvilke bytteagenterne forhandler på markedet som frie og lige retssubjekter.

Når de lige og frie mennesker som retssubjekter går på markedet for at sælge deres arbejdskraft, så går de derhen med den erfaring, at kapitalen optræder som

11. Rosa Luxemburg, citeret efter Colletti, a.a.O., s. 64.

12. Colletti, a.a.O., s. 67.

13. Ebenda, s. 70.

»koncentreret samfundsmæssig magt«. ¹⁴ Mens de selv kun har arbejdskraften som 'ejendom'. Rødderne til dannelsen af fagforeninger hviler på den indsigt, at »arbejdernes eneste samfundsmæssige magt« er »deres antal«. ¹⁵ Hvorimod de enkeltvis vil stå i en ruinerende konkurrence til hinanden. En første væsentlig klasseerfaring er sammenslutningen for at udelukke denne konkurrence, for kollektivt at sikre forbedringerne af reproduktionsbetingelserne og for at opnå så god en pris som muligt for salget af varen arbejdskraft.

Som 'økonomiske' interesserepresentanter for arbejderklassen lader fagforeningernes legitimation sig bestemme ud fra de direkte og samtidige daglige konfrontationer med kapitalen, ud fra »guerillakrigen mellem kapital og arbejde« ¹⁶ omkring lønspørgsmålene, arbejdstiden og arbejdsbetingelserne. Som målsætninger, der trækkes ind udefra, rammer 'revolutionær politik' eller 'socialistisk strategi' hverken fagforeningernes funktion eller legitimering. Den kritik af reformismen som man ofte hører fremsat imod fagforeningerne, er derfor først og fremmest meningsløs, fordi det ikke er den revolutionære afskaffelse af det kapitalistiske samfund, der udgør *interesserepresentationens* karakter. ¹⁷ Den består i forbedringen af klassens arbejds- og eksistensbetingelser.

»Fagforeningerne«, således siger Pannekoek, »er ikke den revolutionære klassekamps umiddelbare organer; de sætter sig ikke kapitalismens omstyrkelse som mål. De hører langt snarere til som en nødvendig bestanddel af et normalt kapitalistisk samfund«; »Deres opgave ligger inden for kapitalismen. De rækker ikke ud over kapitalismen.« ¹⁸ Imidlertid fandtes der i arbejderbevægelsens tradition, særligt før den 1. verdenskrig og i de tidsrum, hvor revisionismedebatten fandt sted, også den opfattelse, at det gennem arbejdskampe ville kunne lykkes fagforeningerne trin for trin at forøge lønraten og trænge profitraten tilbage, »således at der til slut ikke ville blive mere merværdi til overs og den kapitalistiske udbytning ville dermed ophøre«. ¹⁹ Kampen for lønraten er altid en kamp mod profitraten. Da tendensen i kapitalens historiske akkumulationsproces imidlertid er rettet mod en stadig sænkning af lønraten, forbliver lønkampene først og fremmest forsvarskampe. Marx henviser til, at »arbejdernes kampe for normalløn er foreteelser, som er uadskillelige fra hele

14. Karl Marx, Instruktionen für die Delegierten des Provisorischen Zentralrats zu den einzelnen Fragen, i: Karl Marx/Friedrich Engels, Werke, Bd. 16, Berlin (Ø) 1968, s. 196.

15. Ebenda

16. Ebenda, s. 197.

17. Sammenlign hertil i almenhed: August Enderle u.a., Das rote Gewerkschaftsbuch, Frankfurt/M. 1967, og Rainar Zoll, Der Doppelcharakter der Gewerkschaften, Frankfurt/M. 1976.

18. Anton Pannekoek, Die Taktischen Differenzen in der Arbeiterbewegung, Hamburg 1909, s. 88 og 90.

19. Paul Frölich, Rosa Luxemburg, Gedanke und Tat, Frankfurt/M. 1967, s. 80.

lønsystemet,« at »nødvendigheden af, at købslå med kapitalisterne om prisen hænger sammen med deres stilling: at de må sælge sig selv som en vare.«²⁰ På denne måde kommer man ikke til udbytningens rødder og til lønarbejdets årsag. Derfor – således formaner Marx – »må arbejderklassen ikke (...) overvurdere de endelige virkninger af denne daglige kamp. De må ikke glemme, at de fører kamp mod virkninger, men ikke mod årsagerne til disse virkninger; at de kun kan bremse den nedadgående bevægelse, men ikke ændre dens retning; at de kun bruger et lindrende middel, men ikke helbreder sygdommen.«²¹

Da Rosa Luxemburg holdt fast ved at »fagforeningerne i deres væsen ikke som sådanne er angrebsmidlet mod den kapitalistiske udbytning, men snarere er arbejderne organiserede defensive middel«, og benævnte den fagforeningsmæssige kamp som »*en slags sisyfosarbejde*«, så faldt fagforeningslederne over hende og beskyldte hende for »anarkosocialisme«.²²

Ikke kun i fortiden men også i nutiden bliver disse funktioner ved fagforeningsarbejdet opretholdt; og samtidig hermed også dets grænser. Historisk set var fagforeningsbevægelsens styrkelse, var klassens organiseringsproces i den økonomiske kamp hele tiden også en arbejderklassens 'integrations'-proces ind i det kapitalistiske system. Dette er den faktiske forankring af reformismen i det kapitalistiske samfund. Det er tillige en uafviselig realitet ved denne klasse *inden for* dette samfund. At denne proces ikke fyldte klassen med skam og skændsel, således som jacobinerne blandt dennes forsvarere så gerne ville have det, er let at forklare ved, at arbejderklassen havde fordele ved denne integration. At slippe af med den ruinerende kamp om den daglige overlevelse, kampen mod den umiddelbare fare for sin (også fysiske) eksistens. For proletariatet var dette erfarbare resultater, der bestemte dets handlings- og bevidsthedsperspektiver.

IV.

I den 'politiske sfære' fandt en lignende integrationsproces sted for arbejderklassen. Tilstrækkeligt længe gjaldt det for arbejderne – især i Tyskland – at de var 'fædrelandsløse svende', og kampen om partiets legalitet var en del af

20. Karl Marx, Lohn, Preis und Profit, i: Werke, Bd. 16, s. 151. Dansk udgave: Bl.a. i: Karl Marx: Lønarbejde og kapital, 3. oplag, Tiden, 1964, s. 113f.

21. Ebenda, s. 152. Dansk udgave: s. 114.

22. Frölich a.a.O., s. 81f.; Fremhævet af mig.

kampen om at blive en ligeberettiget statsborger. Og endelig kæmpede Socialdemokratiet længe nok for den almene valgret: I de revolutionære tider efter 1. Verdenskrig var kampen nødvendig for at valgretten kunne gennemføres alment. Mellem den borgerlige revolutions store ideer – frihed og lighed – og disses materielle gennemførelse for alle dele af folket eller nationen herskede der til stadighed en tydelig diskrepans. Således afhang det forandrede forhold til staten og til 'politik' jo også af de resultater, som man qua statsborger og over den lovfæstede status som arbejdstager i forhold til socialpolitikken, aftvang staten. Anden Internationales reformisme står for disse resultater. Klassen opnåede disse resultater samtidig med at den bevægede sig fra at være outlaw og paria til at blive en bærende del af samfundet. Klassens politisk-samfundsmæssige bandlysning og umyndiggørelse blev overvundet. Deraf opstod for den 'økonomiske sfære' og for det 'politiske system' den opfattelse, at man kunne etablere begge i dette samfund og skridt for skridt virkeliggøre fjernere mål vha. reformer. Konsekvent hørte dertil så også ansvaret for at bidrage til samfundets vel. Hvad der på den ene side var ansvaret for demokratiet, blev på den anden side til ansvaret for det almene vel, for de kapitalistiske valoriseringsbetingelser.

På denne baggrund udfoldede den reformistiske arbejderbevægelse en politisk magtstrategi, som helt frem til idag har gyldighed i den socialdemokratiske tale om 'demokratisk socialisme'.

Til grund for denne strategi ligger den centrale kerne i den gamle revisionisme: Overførslen af udbytnings og lønarbejdets årsager til cirkulationen og den dermed forbundne opdeling i en økonomisk og politisk sfære – en opdeling der er konstituerende for den borgerlige bevidsthed. Håbet om med statsborgerens retslig-politiske lighed også at kunne fjerne den samfundsmæssige ulighed fra denne verden inden for rammerne af det parlamentariske system, har sine rødder i denne deling. Demokratiet som allerede hersker inden for det politiske område, må overføres til virksomhedsområdet. Dette er grundlaget for 'vejen til magten'. Erobringen af den politiske magt skal sørge for social og økonomisk retfærdighed. Modellen er social- og velfærdsstaten (omtrent efter svensk mønster). Staten begribes som klasseneutral. Da den udfoldede borgerlige stat ikke sætter et rent magt- og tvangsforhold (i det mindste kun undtagelsesvist, under kriser osv.), så kan den illusion opstå, at politisk magt er samfundsmæssig magt. Når arbejderbevægelsens valgresultat gør denne til politisk 'magtfaktor', når den endog 'kommer til magten', så ser reformismen heri en 'ligevægt i klassekræfterne'. Efter den 1. Verdenskrig reflekterer socialdemokraterne, hvor de er ved magten, derfor også over denne ligevægt. Otto Bauer fremførte således, at proletarietets styrke og ligeberettigelse havde ført til en tilstand i hvilken bourgeoisie ikke mere var stærkt

nok og proletariatet endnu ikke var blevet stærkt nok til alene at udøve klas-
seherredømmet. Det kommer da enten til en direkte koalitionsregering, eller
et parti regerer under de andres stiltiende accept.²³ En kritisk kommentar fra
Gurland viser, at det drejer sig om en »ligevægt på den politiske overflade«,
der ikke modsvares af en forandring af »det samfundsmæssige slaveri«, løn-
arbejdet. Snarere delegerer bourgeoisiet i bestemte situationer den politiske
magt, for at befæste kapitalforholdet: »... denne overdragelse af statsmagts
udøvelse til andre lag ... antaster ikke bourgeoisiets klassesdiktatur, tjener kun
til dets selvhævdelse.«²⁴ Lønarbejdets karakter, fremmedgørelsessammen-
hængen fjernes ikke herigennem, arbejderklassens subjektivitet bliver således
ikke frembragt. Netop ved den svenske social- og velfærdsstatsmodel kan det
påvises, at delegeringen af den politiske magt til arbejderregeringen har bi-
draget til, at den svenske kapitalisme i årtier har kunnet reproducere sig mere
stabilt og profitabelt, selv om den også (eller netop derfor) – af og til tænders
kærende – måtte give arbejderbevægelsen indrømmelser. Det svenske social-
demokrati har bidraget til at forbedre arbejderens reproduktionsbetingelser
ved en række socialpolitiske tiltag. Det har skabt mere social retfærdighed,
idet en del af omkostningerne er blevet overført fra den individuelle til den
samfundsmæssige side af reproduktionen. Arbejderne er derfor ikke mindre
udbyttede. Intet tyder på, at vejen til producenterens tilegnelse af produktions-
betingelser gøres farbar over politiske foranstaltninger, at fremmedgørelsen
og ødelæggelsen af arbejderens situation skulle være blevet reduceret. Det
ville også være forbavsende, hvis socialismen lod sig virkeliggøre i kapita-
lismen.²⁵

Disse formuleringer sigter ikke på at give reformismen en æresoprejsning.
Det forbistrede ved det kapitalistiske samfund er jo, at i reglen er det fordre-
jede samtidig det 'normale', at den reformistiske bevidsthed er fæstnet til
det kapitalistiske samfunds fordrejelse, og at de politiske foranstaltninger
heller ikke gennembryder disse fordrejelse. Det drejer sig heroverfor om at
fremdrage reformismens reale forankring og dermed om at trække problemet
væk fra det moralske eller det teoretisk-skolastiske niveau, for at overføre det
på et klassevirkeligt sådant: Arbejderklassen bliver ikke integreret gennem
teorier; klassen integrerer sig, fordi og så længe den kan vente sig fordele
deraf. Som proletariatets eksistensmåde under kapitalismen har reformis-
men skaffet sig sine udtryk i den organiserede arbejderbevægelse. Hvilket

23. Arkadij Gurland, *Marxismus und Diktatur*, Leipzig 1930, s. 96.

24. *Ebenda*, s. 98.

25. Sammenlign hertil Ursula Schmiederer, 'Skandinavien: die Volksfront auf der Regie-
rungsbank?', i *Kursbuch* 46/1976 og Spontaneität und Massenaktion im 'Wohlfahrtsstaat',
Frankfurt/M. 1970.

har fundet sted under forsvaret af de økonomiske såvel som de politiske interesser.

V.

Når man inddrager 'organisationsspørgsmålet' bliver det tydeligt, hvor dybt forankret denne realitet er. Også den organiserede arbejderbevægelses opbygning og struktur bevæger sig i spændingsfeltet mellem på den ene side integration dvs. en tilpasning til repræsentationsformer, der er begrænset til det parlamentariske interesseforsvar i det borgerlige demokratis politiske system, og på den anden side de genstridige råd, de rådslignende og spontane organiseringsansatser.²⁶

Det er den borgerlige forening, der har udkrystaliseret sig som den fremherskende organisationsform i arbejderbevægelsen: I repræsentationsprincippet bliver den enkeltes vilje og interesse, også den enkelte arbejders, delegeret til valgte repræsentanter – og dermed hævet op i en fælles og almen interesseabstraktion. I den moderne retsstat er borgerne lige som retssubjekter: Ulige individer bliver behandlet lige. Som lige individer i cirkulationsfæren gælder menneskene som bytteagenter. »Ikke produktionsagenternes vilje, men udelukkende bytteagenternes vilje kan ligestilles, kan sammenlignes.«²⁷

Ganske vist eksisterer der også en erfaring om, at repræsentation og demokrati gør holdt foran fabriksporten. Bag disse gælder der andre love for produktionsagenterne. Når arbejderne alligevel som isolerede individer forener sig i partiet, bliver spørgsmålet: »Hvorfor har proletarerne tiltro til partiet?« og svaret bliver: »Åbenbart kun fordi partiet er den objektive proletariske vilje; åbenbart kun fordi proletarerne til gunst for en elite har afhændet deres vilje, deres sammenhæng og struktureringen af deres kampe. Og fordi denne elite besad evnerne og midlerne til at repræsentere, at gøre saglig, til at udkrystalisere den proletariske vilje.«²⁸

I disse organisationsstrukturer er der anlagt selvstændiggørelsestendenser, der ofte gøres til genstand for kritik: Forræderi fra lederen, bureaukratisering, avantgarde- og elitetænkning. Ved at afstå fra den direkte gennemsættelse af sine interesser, dvs. ved at delegere beslutningerne til 'lederen', så opstår der skæbnesvangre fordrejelser: De repræsenteredes interesser bliver instrumentaliserede,

26. Sammenlign hertil og i det følgende Modugno, a.a.O.

27. Ebenda, s. 298.

28. Ebenda, s. 307.

de repræsenterede bliver til objekter; som 'masse' bliver de af ledelsen frakendt evnen til at artikulere deres vilje; organisationen bliver til klassens subjekt. De enkelte medlemmer 'deltager' muligvis, men forholdet til organisationen bliver yderliggjort; det bliver ikke deres umiddelbare interesser, der inkorporeres i organisationen, men som individer hører de med – der bliver (ifølge Negt) organiseret 'hoveder' og ikke 'interesser'.²⁹

VI.

Arbejderbevægelsens traditionsrige organiseringer har i deres opbygning og funktion tilpasset sig det borgerlige foreningsprincip og har som sådanne sammenfattet sine arbejdermedlemmer som isolerede individer. Ved siden af disse traditionsrige organiseringer er det igen og igen kommet til egne sammenslutninger på produktionsområdet. Det er kommet til en begyndende organisering af selvkontrol og selvbestemmelse, til direkte demokrati og umiddelbar forening. Sådanne autonome og spontane organisationsformer har hidtil haft en midlertidig karakter. De har været bundet til bestemte politiske eller revolutionære situationer og kunne knapt hævde sig vedvarende og alment. Enten opløstes de ved situationens forandring, eller de blev integrerede i de traditionsrige organisationer, der efterhånden begyndte at spille rollen som »udelukkende kontrollerende og disciplinerende organisationer«. ³⁰ Det ligger imidlertid så at sige i de traditionelle arbejderorganisationers natur, at der kan udvikle sig politiske ja endog organisationsstiftende momenter fra arbejderens umiddelbare erfaringer; erfaringer der lader sig formidle i organisationen og derved også trækker den militante tand ud. ³¹

På den anden side viser brudproblemet sig til stadighed når der sker ansatser til egne initiativer på produktionsområdet, når der opstår momenter af demokratisk kontrol og selvorganisering. I de direkte konfrontationer og kampe foregår der tilegnelses- og okkuperingsprocesser, altså processer der er bevidstheds- og aktivitetskrævende. De konkrete konflikter på arbejdspladsen skaffer sådanne erfaringer, der viser ud over 'lønslaveriets' grænser og som i

29. Sammenlign hertil i almenhed Oskar Negt, Alexander Kluge, Öffentlichkeit und Erfahrung, Frankfurt/M. 1972. (Dansk/norsk udgave): Offentlighed og erfaring, Nordisk Sommeruniversitets Skriftserie, nr. 3, 1974.

30. Oskar Negt, Rosa Luxemburg, Zur materialistischen Dialektik von Spontaneität und Organisation, i: Claudio Pozzoli (Udg.), Rosa Luxemburg, a.a.O., s. 189.

31. Sammenlign hertil muligvis rapporterne fra LIP. Monique Piton, Anders leben. Chronik eines Arbeitskampfes: Lip, Besançon, Frankfurt/M. 1976.

solidarisk-kollektive aktionsformer lader andre muligheder af mellem menneskelige og samfundsmæssige udvekslingsformer træde frem. Udvekslingsformer der er rettet mod frigørelse.³² Netop disse momenter går i reglen tabt i den samfundsmæssige-politiske almengørelse gennem arbejderorganisationerne – partier såvel som fagforeninger. Hermed tydeliggøres endnu en dimension ved reformismen.

En metafor af Gaibraith om kapitalismen lyder som følger, og kan anvendes her: Det er med reformismen som med humlebie; den stiller »entomologerne foran et forbistret problem: vingerne er for svage, kroppen er for plump, den burde ikke kunne flyve. Men den flyver alligevel.«³³ Man kan med nok så megen forståelse overbevise sig selv om, at reformismen ikke er et moralsk problem. Men den er en realitet for arbejderklassen selv, så længe denne eksisterer i kapitalismen. Men præcis dér hvor 'reformismen som humlebi' selvtilfreds gør sine egne hævninger til et gyldigt program, bliver dette til en forhindring. Programmet bliver til en hindring for klasseerfaringer, der som forudsætninger må indgå for afskaffelsen af det 'gamle lort'.

Det er jo rigtigt, »at klassen ikke opgiver sine store historiske traditioner, så længe den ikke har fundet en blivende erstatning – en holdning som den har erhvervet sig i løbet af hundrede års kamp og repression.«³⁴ Men netop derfor kan man ikke lade arbejderklassens organisationer give slip på deres ansvar. Dette gælder også fagforeningerne – også når deres funktion og legitimation frem for alt ses som 'systemimmanent' – som forbedrende klassens reproduktionsbetingelser. Systemimmanens både hist og pist: Når selvbestemmelse og begyndelsen til organiseringen af egne erfaringsprocesser – hvad Negt kalder³⁵ »denne verdens undertrykte og elendiges epokale emancipationsformer« – ikke bliver befordrede men snarere bliver blokerede, og som ved opblomstringen bliver forhindret med organisatoriske midler, så har »interesserepræsentanterne« forladt³⁶ »vejen til den proletariske demokratisering«.

Det drejer sig her ikke om hin mekaniske modstilling af 'reform' og 'revolution'. Det går heller ikke på begges formodentlig dialektiske forhold (hvis emfatiske antagelse ligger til grund for et totalt udialektisk og stivsindet 'revolutionsskema': Revolutionen som magttilegnelsens akt). Det drejer sig snarere om at opretholde eller om at ødelægge vigtige sider ved menneskenes subjektivitet.

32. Negt, Rosa Luxemburg, a.a.O., s. 174f.

33. Giorgio Ruffolo, Der neue Reformismus als Hummel, i: Rossana Rossanda, Lucio Magri u.a., Der lange Marsch durch die Krise, Frankfurt/M. 1976, s. 82.

34. Rossana Rossanda, Einheit und Alternative, I: a.a.O., s. 67.

35. Negt, Rosa Luxemburg, a.a.O., s. 179.

36. Ebenda.

Spørgsmålet er, om arbejderens subjektivitet³⁷ lader sig adskille fra arbejderen og lader sig tilegne af dennes repræsentationsorganisationer; om subjektiviteten til stadighed lader sig rationalisere, og om dimensioner ved generobringen af den eksproprierede subjektivitet lader sig bibeholde som programmatisk og strategiske perspektiver – ‘systemimmanent’ såvel som ‘systemtranscendent’.

Resultatet af reformismediskussionen er en fordobling: Enten har reformismen gjort kapitallogikken til sin ejendom, eller også holder den fast ved klasselogikken og dermed ved klassens subjektivitet. Hvorved den tendensielt som sigtepunkt beholder klassen som subjekt. Dette er imidlertid ikke et krav, der er trukket ind udefra. Det er et spørgsmål om proletarietets eksistens. Når fremmedgjort og eksproprieret subjektivitet ikke kan tages tilbage, så forbliver klassen et objekt, og kapitalismen bliver til en naturgroet begivenhed, ligesom det borgerlige samfund bliver til naturtilstand med evigheds karakter.

Systematisk set må klassebegrebet således differentieres videre i denne sammenhæng. Det er klart, at klassen *an sich* og ‘objektivt’ er antagonistisk. Kategorien klasse *für sich* må egentlig fordobles. I den gængse forståelse er den klasse for sig, dér hvor den rykker det samlede kapitalistiske samfund i pelsen, hvor den overskrider det i en revolutionær proces. Dog eksisterer den også *inden for* det kapitalistiske samfund *for sig*. Nemlig dér hvor den er bevidst og bevarer sin klasseidentitet, hvor den gennemfører (også immanent) sine klasseinteresser og dermed sætter sin egen klasselogik op mod kapitalens. Denne klasseidentitet forbliver muligvis endnu ‘fordrejet’, da den langt hen ad vejen er indbundet i reformismen – er rodfæstet i de på overfladen fremdukkende modsætninger. Alligevel er den i dette fordrejede forhold også altid en provokation for den antagonistiske borgerlige klasse og dermed potentielt et subjekt. Og det er i sammenstødet af interesser *inden for* det kapitalistiske samfund, i produktionsområdets og det borgerlige samfunds erfaringsproces at chancen for at gennembryde skindet findes. Fra den reformistiske for-sig-klasse kan den blive til den revolutionære klasse-for-sig; den fremmedgjorte subjektivitet, der stadig er samfundets objekt, kan lede til generobringen af klassens subjektivitet.

Derimod er det således, at dér hvor reformismen sætter sig på kapitallogikken, dér bliver modsætningen mellem lønarbejde og kapital fuldstændig udvisket. De samfundsmæssige modsætninger bliver udjævnet og forhindret i at dukke op. Derfor ødelægges arbejderklassens mulighed for at bevare en identitet. Hvis klassen igen vil skaffe sig en identitet, så må den gennembryde en dobbelt mur: den samfundsmæssige hovedantagonisme og ‘dens’ repræsentanters og formodentlige interesseopfylderes ideologiske mur.

37. Sammenlign tillige anmerkning 8. ovenfor.

VII.

»Som bytteværdi er arbejdskraften underordnet kapitalvaloriseringen. Som produktivkraft er den i stand til at udvikle denne valoriserings totale negation.«³⁸ Reformismen forbliver en fange af subsumtionsaspektet, selv om indfangningen samtidig sker modsætningsfyldt, idet klassen på den ene side lader sig integrere i valoriseringssammenhængen, hvorved reformismen bliver udtryk for klassens vurdering. På den anden side er der, selv med underordningen under kapitalvaloriseringen ophobet tilstrækkeligt med konfliktstof til at denne integrationsproces ikke kan få et gnidningsfrit forløb. Afgørende for emancipationen er imidlertid et andet aspekt. Arbejdets produktivkraft som både skaber den samfundsmæssige rigdom og som kommer frem som kapitalens produktivitet, må ikke blot frisætte sig for at fremtvinge den totale negation; arbejderklassen må allerede inden for det kapitalistiske samfund finde og gennemprøve nye muligheder for generobringen.

Hvordan skulle arbejderne ellers kunne være istand til at tilegne sig den fremmedgjorte virkelighed, hvis de ikke allerede i dette samfund bestandig gennembrøder de ting, forhold og menneskelige relationer som berherkes af kapitalens logik og magt, for at gøre de heri skjulte menneskelige muligheder anskuelige og tilgængelige?³⁹

I spændingsfeltet mellem autonome erfaringer og deres formidling gennem organisationerne, viser vanskelighederne med generobringensproces sig også. Og det er ikke kun de reformistiske organisationer, der står i vejen for denne generobringensproces. Også de traditionelle leninistiske partier forhindrer den, fordi den lid, som leninisterne fæster til dem, der må opleve generobringen for sig selv, kan ligge på et meget lille sted. De går rundt med et 'subjekt', »der på ejendommeligt vis aldrig lærer noget; for hvem det aldrig lykkes at udvikle en autonom bevidsthed – og som derfor ... aldrig kan blive til et aktivt subjekt, men derimod forbliver en manøvremanøvre for klartskuende jakobinere. Således som allerede Rosa Luxemburg sagde«.⁴⁰

Frigørelsen af den fremmedgjorte produktivkraft og tilegnelsen af subjektivitet kan ikke forskydes til en tid 'efter revolutionen'. Den må starte inden for det kapitalistiske samfund. »Men inden for det borgerlige samfund, der er baseret på *bytteværdien*, skabes der såvel samkvemssom produktionsforhold, der er ligeså mange miner til at sprænge det i luften. (En masse modsætningsfyldte former

38. Agnoli, a.a.O., s. 271.

39. Negt, Rosa Luxemburg, a.a.O., s. 176.

40. Agnoli, a.a.O., s. 278.

af den samfundsmæssige enhed, hvis modsætningsfyldte karakter dog ikke kan sprænges gennem stille metamorfose).«⁴¹

Håbet om den stille metamorfose er reformismens håb. Det er troen på cirkulationssfæren, på politiske foranstaltninger og på den udlignende retfærdighed. De sidste års arbejderkampe og konflikter viser, at minerne ligger i produktionsområdet. Dér gøres der erfaringer som på samme tid er tilegnelsesprocesser. Disse er dog først og fremmest fagforeningernes virkefelt. Resultatet er derfor, at netop interesseorganisationerne, som ifølge deres funktion og legitimation egentlig ikke stræber ud over det borgerlige samfunds grænser, er mest umiddelbart konfronteret med dette samfunds modsætningsfyldte momenter; på den ene side med klassens integration, og på den anden side med 'minefelterne'; dér hvor de nye elementer for arbejdets produktivkraft ligger.

41. Karl Marx, Grundrisse, Berlin (Ø) 1953, s. 77. Dansk Udgave: K. Marx: Grundrids. Udgivet af Modtryk/Kurasje, 1974, s. 71.